

**GRIGORE CUGLER:
EPIGONISM SAU CONTINUITATE DE VIZIUNE MODERNĂ**

**Drd. ALEXANDRU FOITOȘ
Universitatea de Vest din Timișoara**

Abstract: *The aim of this paper is to focus on the critical reception of Grigore Cugler, one of the representative writers for the Romanian avant-garde in exile. The Romanian critical discourses and articles frequently emphasise the epigonism of Cugler's texts by comparative approaches with those belonging to the precursor of the Romanian avant-garde, Urmuz. This represents one of the manifestations of the marginalized avant-garde in the Romanian literature of the interwar period, marginalization established by the dominant conservative literary criticism. Consequently, the paper argues the epigonic labeling often associated with Grigore Cugler, placing the writer in-between two dichotomic types of critical reception: epigonism and a genuine continuity of the modern vision. The specific context of the avant-garde in exile may determine the particularization of the literary discourse, resulting in the originality and individuality of Grigore Cugler's volumes. This aspect highlights the individual literary evolution of the writer, far removed from the established central model of the Romanian avant-garde, Urmuz, with whom Grigore Cugler shares the modern vision that implies a spectacular dimension of unreality and absurd.*

Keywords: *Grigore Cugler, Romanian avant-garde, Urmuz, epigonism, modern vision, avant-garde in exile, literary influences and parallelisms;*

Avangarda marginal(izat)ă românească se conturează în jurul unor modele recunoscute, oficial, ca „centri” ai „sistemului” avangardist: Tristan Tzara, cu impactul puternic atâta la nivel european, cât și în cadrul avangardei românești, respectiv Urmuz, nerecunoscut în perioada în care acesta își concepea primele texte, însă recunoscut oficial ca model de discurs prin receptare critică și scriitoricească bogată. Astfel, asistăm la o revendicare postumă de către scriitorii avangardiști, care îl considerau pe Urmuz un veritabil precursor al mișcării din spațiul românesc și totodată al celei europene, textele sale circulând, într-un cadru restrâns, chiar cu un an înainte de apariția *Manifestului futurismului* al lui Marinetti. În „umbra” creatorului *Paginilor bizare*, figură hipercanonizată, s-a conturat o generație a scriitorilor marginalizați de discursurile critice, scriitorii aparținând unei generații post-urmuziene și considerați *epigoni ai lui Urmuz*. Acest aspect este sugerat de vocile critice interbelice și postbelice, care mizau pe o permanentă comparație a textelor acestor scriitori cu cele cuprinse în volumul urmuzian, iar nu pe o analiză individuală a operelor. Mai mult, o altă cauză a plasării scriitorilor periferici într-o dimensiune marginal(izat)ă a avangardei este reprezentată și de ignorarea contextului particular în care s-a articulat o viziune modernă specifică și în care au fost concepute textele.

„Cazul” scriitorului Grigore Cugler, regăsit în această *generație a epigonilor urmuzieni*, dovedește o depășire a etichetărilor și a prejudecăților critice, marginalizarea scriitorului conducând spre necesitatea unor demersuri de recuperare și de (re)poziționare a operei acestuia în peisajul literar românesc. Astfel, pornim de la premisa conform căreia contextul de scriere influențează modul în care se configurează și se particularizează o viziune, un stil, o „formulă” și, astfel, un discurs literar, depășind „șabloanele” și modelele „fixate” la centru. Ne propunem o încercare de a depăși prejudecățile discursurilor critice în legătură cu integrarea lui Grigore Cugler în rândul unei generații de epigoni ai lui Urmuz. În acest sens, avem în vedere un demers de tip „critica criticii” în ceea ce privește modul în care Grigore Cugler a fost receptat de discursurile critice din perioada postbelică, pornind de la o selecție relevantă, dar fără pretenția exhaustivității, a corpusului de texte critice. Remarcăm faptul că un număr consistent de astfel de studii mizează pe realizarea unor demersuri deseori bazate pe comparații în legătură cu opera cugleriană, analogiile trimițând spre volumul de proze urmuziene. Ceea ce ne preocupă însă este (re)poziționarea scriitorului în peisajul literar românesc, prin raportare la contextul particular în care acesta a scris și în care și-a coagulat o viziune: într-un context transnațional, al îndepărtării de spațiul cultural-literar românesc, fiind un scriitor al avangardei din exil, „*avangardist de unul singur*”¹ sau *avangardist îndepărtat*, care însă nu s-a raliat vreunei grupări avangardiste, dar a cărui operă se resimte ca doritoare de răsfrângere a dezideratelor avangardiste în contextul necesității reînnoirii discursive din perioada interbelică și al crizei culturale și estetice de la începutul secolului al XX-lea.

La o analiză atentă a unui corpus reprezentativ de texte critice, observăm modul în care se conturează un amplu tablou al „etichetărilor” atribuite creatorului lui Apunake, configurându-se două perspective opuse care alternează și care predomină de-a lungul timpului: Grigore Cugler ca *epigon urmuzian*, desemnând un scriitor care a urmărit imitarea, copierea modelului textual al lui Urmuz, respectiv ca *reprezentant al unui avangardism îndepărtat și ignorat*, din exil, al unui canon transnațional de avangardă. Această ultimă receptare îl prezintă, practic, pe Grigore Cugler drept un veritabil continuator al unei viziuni moderne (sau chiar radical moderne), rezonând, totodată, cu puternicele deziderate avangardiste din perioada interbelică, scriitorul urmărind să reînnoiască în mod constant discursul literar pentru o perpetuă nuanțare a viziunii moderne. Contextual, Grigore Cugler este un scriitor îndepărtat de spațiul cultural-literar românesc, neafiliat vreunei grupări avangardiste propriu-zise, fără posibilitatea de a-l fi citit pe Urmuz, considerat *triplu exilat* din literatura română, după cum expune și Monica Lovinescu: „Dublu sau triplu exilat, Cugler merită o atenție aparte. Exilat a fost din literatura română unde avangarda interbelică nu l-a recunoscut pe copilul ei vitreg, prea zâmbitorul Apunake. Fiind de carieră diplomat, trăia departe de țara lui încă de prin 1920. Un nou exil, la venirea

¹ Paul Cernat, *Vase comunicante. (Inter)fețe ale avangardei românești interbelice*, Iași, Editura Polirom, 2018, p. 267.

comuniștilor. Și, în sfârșit, înrădăcinarea tocmai în Peru, în chip de vioară a doua în Orchestra Simfonică de la Lima. Dintre români, cu el nu-l are decât pe Apunake. La care a tot scris². Această problematică a *triplului exil*, pe care o consemnează și Cristian Livescu, respectiv Cosmin Perța, în studii mai recente, a determinat existența unei receptări critice și literare destul de slabe în perioada interbelică, recuperarea acestui scriitor încă realizându-se în studiile critice de după anii 2000, încercând demersuri de (re)valorizare a textelor unor scriitori de avangardă marginalizați, printre care și Grigore Cugler.

Critici care au alcătuit antologii de avangardă, precum Nicolae Bârna sau Marin Mincu, respectiv istorici literari, ca, de pildă, Nicolae Manolescu, îlconsideră pe Grigore Cugler un „avangardist cu intermitență”³ sau un „avangardist minor”⁴, aflat sub directa influență a lui Urmuz. Cu toate acestea, deși regăsim în mod recurent astfel de etichetări critice, rezultate în urma unor demersuri care mizează pe comparații și analogii, sunt identificate și pasaje care „trădează” recunoașterea unor noteparticulare, originale ale operei lui Grigore Cugler, dovedind potențialul scriitorului, precum: „Proza are aspect dadaist, cu multe calambururi [...]; singurul nostru avangardist atras exclusiv de comicul de situație și de limbaj. [...] Ludic prin excelență. El ia cu tot seriosul literatura ca pe un joc”⁵. Tocmai acest experimental la nivel de limbaj contribuie, alături de cel la nivel de imaginar, la conturarea unei *poetici a spectacularului*, care stă sub semnul absurdului și care este recurentă în textele cugleriene, cu precădere în cele cuprinse din *Apunake și alte fenomene* (1934). O astfel de poetică rezonază cu „stilul” cuglerian, perpetuat și în celelalte volume publicate mult mai târziu, ca de pildă în *Vi-l prezint pe Țeavă* (1975). De aceea, Nicolae Manolescu nu îl încadrează pe Grigore Cugler în seria scriitorilor cărora le lipsește o „personalitate distinctă”⁶, rezumându-se la acei scriitori care au contribuții efemere în revistele de avangardă, textele publicate de către aceștia fiind, mai degrabă, încercări de imitare a modelului urmuzian (cum este cazul Moldov). Acest aspect sugerează, astfel, necesitatea impunerii unei selecții în rândul *generației epigonilor urmuzieni*, identificând acei scriitori reprezentativi care, prin textele lor, au demonstrat existența unui discurs literar particular, influențat de un context specific, respectiv acei scriitori care au publicat în mod constant, contribuind la continuitatea viziunii moderne din perioada interbelică și la nuanțarea imaginarului avangardist.

Un detaliu relevant, care insistă asupra statutului de marginalizare pe care acest scriitor l-a avut înși pentru spațiul românesc este evidențiat în studiul lui Paul Cernat (2018), astfel încât refuzul textelor cugleriene de la revista „unu” și publicarea, în 1933, a unui fragment din *Apunake* în „Vreamea”, l-au făcut, totuși, pe

² Monica Lovinescu, *Grigore Cugler*, în „Antiteze”, seria a III-a, nr. 1, anul XXI, 2011, p. 68, <https://fdocumente.com/document/antiteze-nr12011.html>, accesat la 15.06.2022.

³ Nicolae Bârna, *Avangarda literară românească*, prefață, selecție a textelor, note biobibliografice, concepte operaționale și bibliografie de Nicolae Bârna, Chișinău, Editura Știința, 2017, p. 21.

⁴ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 852.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

Grigore Cugler, în ciuda eforturilor, să fie „ignorat de critica vremii”⁷. Tocmai de aceea, discursurile critice contemporane evidențiază anumite demersuri de recuperare a unor scriitori plasați în uitare sau, practic, în „umbra” modelelor centrale. În acest sens, Paul Cernat observă existența unor note de originalitate în opera lui Grigore Cugler și încearcă să mizeze pe o depășire a „barierelor” impuse de discursurile critice din perioada contemporană scriitorului. Astfel, Paul Cernat menționează că Grigore Cugler „va fi considerat mai târziu epigon al lui Urmuz [...], dar e mai mult decât atât – și altceva. Fantezismul său jovial, bufon și licențios nu are nimic din impersonalitatea urmuziană. Ca și alți congeneri (Victor Valeriu Martinescu, Ionathan X. Uranus, Jacques G. Costin), Cugler e un *avangardist de unul singur*, fără agendă revoluționară”⁸. Remarcăm, așadar, faptul că opera lui Grigore Cugler are drept fundament o viziune proprie, marcată de necesitatea conturării unor lumi alternative, prin care personajele alienate ale lumii moderne încearcă în mod constant să evadeze, prin fantezie și joc, prin exotic și insolit. În acest caz, regăsim una dintre particularitățile poeziei cugleriene.

Urmărirea modului în care s-a conturat viziunea lui Grigore Cugler în contextul modernității literare și almișcărilor de avangardă manifestate în perioada interbelică este extrem de relevantă pentru extinderea studiului de față și reprezintă o preocupare a studiilor literare de după anii 2000-2010. În acest sens, Gabriela Glăvan observă felul în care Cugler devine, prin propriul context de scriere, un scriitor atipic chiar și pentru un canon al marginalității literare: „Cazul lui Grigore Cugler contrazice situația clasică a autorului aflat în marginea canonului, recuperat după o serie de lecturi menite să reorganizeze axiologia literară a contemporaneității critice. Acest scriitor și-a rezervat, printr-un destin compact, insurmontabil, un statut de exilat din aproape toate nivelurile de afirmare care ar fi putut focaliza asupra operei sale atenția deplin meritată a instanțelor în măsură a o valida”⁹. În mod individual, Grigore Cugler și-a coagulat o nouă viziune estetică, ce rezonază cu discursul de tip avangardist și, mai ales, cu discursul literar propus de Urmuz la începutul secolului XX: „În acest sens a fost semnalată de puțin numeroasa critică o posibilă apropiere – tematică și stilistică – de precursorul emblematic al avangardei românești, model asumat de către mulți dintre membrii ei declarați, Urmuz. Această paralelă se dezvoltă într-o dimensiune aparte, dată fiind afirmația susținută a scriitorului că întâlnirea sa cu opera lui Urmuz este cu mult posterioară coagulării propriei viziuni literare în romanul *Apunake și alte fenomene*, în intervalul 1922-1934”¹⁰. Practic, discursul literar cuglerian își regăsește fundamentul în această experiență individuală și periferică a scriitorului, îndepărtată de lumea literară, de receptarea critică, de activitățile cultural-literare, conturând, pe baza viziunii general moderne la care scriitorul aderă, un discurs literar specific.

⁷ Paul Cernat, *op. cit.*, p. 267.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Gabriela Glăvan, *Viraj în ireal. Modernități particulare în literatura română interbelică*, Timișoara, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2014, p. 217.

¹⁰ *Ibidem*, p. 218.

O altă direcție a receptării critice cugleriene ne îndreaptă spre considerarea creatorului lui Apunake drept un continuator al modelului urmuzian, iar nu neapărat al unei viziuni moderne ce determină conturarea unui discurs literar particular. Astfel, Mircea Popa, în prefața volumului *Apunake și alte fenomene* (1996), evocă acele elemente recurente și specifice scriitorilor aflați *pe linia Urmuz*, după cum expune exegetul: „Grigore Cugler-Apunake se înscrie ca singurul continuator valabil, de marcă, al părintelui absurdului românesc, un scriitor care trebuie neapărat recuperat”¹¹. Continuitatea modelului urmuzian poate fi, într-o anumită măsură, o validare a ideii conform căreia scriitorii post-urmuzieni s-au raportat la acest model de scriitură, însă în cazul lui Grigore Cugleru putem discuta întru totul despre o asemenea situație. Similaritățile textuale sunt fundamentate pe atitudinile ce rezonază cu o viziune modernă și cu dezideratele avangardiste, împărtășite de scriitorii care pledează pentru necesitatea reînnoirii discursive, prin „dinamitarea” unui sistem bine încheiat de convenții și de clișee literare ale discursului literar de secol XIX. Astfel, cu toate că Mircea Popa îndreaptă discursul critic spre ideea continuității modelului urmuzian de scriitură, anumite precizări evidențiază existența unui model propriu, modelul de discurs cuglerian, integrat unei viziuni general-moderne: „Grigore Cugler se așază în literatura română în imediata apropiere a lui Urmuz. Faptul că însoțește scrierile de o grafică proprie dovedește, o dată mai mult, că scriitorul era străbătut de o concepție proprie despre artă, și că avangarda marcăse adânc scrisul său, punând asupra sa o pecete inconfundabilă”¹².

Realizând o analogie cu „cazul” Urmuz, figură emblematică, revendicată de scriitorii avangardiști ai perioadei interbelice din necesitatea fixării unui reper al legitimării interne (și externe) a avangardei¹³, Grigore Cugler, la rândul său, a cunoscut o bogată receptare critică în context transnațional, fiind considerat, de către scriitorii români din exil, un precursor al absurdului ionescian¹⁴. Astfel, comparând receptările critice din spațiul autohton cu cele din context transnațional, Florin Manolescu precizează că „înainte de 1989, exegeza (sporadic!) din România a pus accentul pe epigonismul acestei literaturi, care ar fi *departe de concentrarea lui Urmuz* (Constantin Ciopraga), în timp ce exilul (Mihai Niculescu, Ștefan Baciu, Monica Lovinescu, Horia Stamatu) a canonizat figura scriitorului, făcând din el un precursor ignorat al lui Eugen Ionescu, și a transformat *apunakismul* într-o adevărată legendă”¹⁵. În acord cu această idee ce sintetizează distincțiile de receptare critică a lui Grigore Cugler, regăsim și un articol al lui Cosmin Perța, în care se precizează că, „deși se bucură de o mare apreciere din partea literaților

¹¹ Mircea Popa, *Prefață la Grigore Cugler, Apunake și alte fenomene*, ediție îngrijită și prefațată de Mircea Popa, Oradea, Editura Cogito, 1996, p. 29.

¹² *Ibidem*, p. 30.

¹³ Vezi o analiză în legătură cu „fixarea” modelului Urmuz ca precursor al avangardei din mize identitare, cu focalizare asupra *complexului periferiei*, în Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*, București, Editura Cartea Românească, 2007, p. 339-416.

¹⁴ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, p. 220.

¹⁵ *Ibidem*.

români din exil, în țară nu se știe nimic despre Cugler”¹⁶. Exegețul dezbate, cu argumente din interviul¹⁷ prezentat de Monica Lovinescu, dar și cu argumente hermeneutice, pe baza unei analize a textelor, că acest scriitor din exil nu este un *epigon de mână a doua* care a copiat modelul urmuzian. Această perspectivă contrazice insistențele anumitor studii care gravitează în jurul complexității fenomenului avangardist din spațiul cultural-literar românesc (Ion Pop ș.a.) sau în istoriile literare (Nicolae Manolescu ș.a.), ci este un scriitor original, care nu a citit textele urmuziene și care folosește tehnici specifice unui discurs al dimensiunii absurde, chiar înaintea lui Eugen Ionescu. Astfel, acest aspect susține ideea unei continuități de viziune, discursul literar cuglerian fiind constituit pe baza unui stil nou, particular, original.

Receptarea critică a lui Grigore Cugler, plasată între *epigonism* și *continuitate de viziune modernă*, determină reconsiderarea locului acestui scriitor în literatura română, printr-o posibilă reconfigurare a „sistemului” avangardist și a canonului literar modern. O asemenea reconfigurare este influențată inclusiv de încercările contemporane de recuperare a unui astfel de scriitor care, de-a lungul timpului, a rămas ancorat în această generație marginalizată a scriitorilor de avangardă. Astfel, în câteva articole recuperatoare și dedicate lui Grigore Cugler în revista „Manuscriptum”, nr. 1-2 din 1998, printre care cel al lui Barbu Brezianu, *Prea uitatul nostru „APUNAKE”*, scriitorul este surprins ca un autor esențial de texte de factură avangardistă, un *frate* al lui Urmuz, cu care împărtășește aceeași viziune modernă și cu care rezonază în ceea ce privește necesitatea reinnoirii discursive. În acest sens, nu se mai impune existența unei ierarhii valorice care să îl plaseze pe creatorul *Paginilor bizare* pe un loc „frunțas”, iar pe scriitorul Grigore Cugler în subsidiar, în secundaritate, astfel încât considerăm că posibilitatea unor reconfigurări canonice în cadrul „sistemului” de avangardă este cu totul viabilă. O astfel de discuție este influențată și de problematizările pe care discursurile critice recente le propun, evidențiind ignoranța discursurilor critice interbelice în ceea ce privește scriitorii care s-au dovedit a fi „îndepărtați” de un centru format din modele de discurs (în speță Tzara și Urmuz). Așadar, Barbu Brezianu aduce în discuție o problemă mult mai complexă în ceea ce privește ignorarea, de către discursurile critice ale perioadei interbelice (și chiar și postbelice), a creatorului lui Apunake. Astfel, criticul menționează că este o nedreptate ca un scriitor precum Grigore Cugler să fie „ignorat de critica literară și cu desăvârșire exclus din Istoria literaturii române. Și aceasta, nu numai de către G. Călinescu, Ciopraga, Al. Piru sau Ion Negoițescu, dar chiar și de Marin Mincu și Ion Pop – ambii autori ai unor

¹⁶ Cosmin Perța, *Grigore Cugler (1903-1972), scriitor multi și transcultural*, în „HyperCultura”, vol. 1, nr. 1 *Multiculturalism and/or Transculturalism*, 2012, p. 5, http://litere.hyperion.ro/hypercultura/wp-content/uploads/2017/04/Perta-Cosmin_pdf.pdf, accesat la 15.06.2022.

¹⁷ Vezi interviul în Monica Lovinescu, *op. cit.*, p. 64-67.

prețioase monografii dedicate avangardei noastre literare, și unde Cugler și-ar fi avut locul firesc alături de Jacques G. Costin, Ionathan X. Uranus și alții”¹⁸.

Un discurs critic mai radical în ceea ce privește receptarea lui Grigore Cugler este cel al lui Ion Pop, din articolul *Un urmuzian: Grigore Cugler*, publicat în „Tribuna”. Criticul literar îl consideră pe creatorul lui Apunake un autor de raftul al doilea, deci un scriitor aflat pe o poziție de secundaritate. Deși poate fi recuperat, această reexplorare reprezintă, în discursurile critice, doar o revenire la viziunea și modelul discursiv urmuzian. Deși remarcăm o astfel de receptare radicală a scriitorului, Ion Pop vehiculează o serie de trăsături care evidențiază un discurs literar complex al scriitorului, aspect ce evidențiază existența unei particularizări originale a discursului literar: „Oricât am dori să-l scoatem din umbră, Grigore Cugler nu e, totuși, mai mult decât un autor de raft secund(ar), ce prelungeste cu o imaginație lingvistică ce-i drept luxuriantă și insolită, dar în sfârșite vedenii dificil de rearticulat într-o viziune, ecouri din modelul *paginilor bizare* și de prin alte locuri”¹⁹. Astfel, remarcăm existența unor fenomene de paralelism fundamentate pe ideea unei viziuni comune a scriitorilor care rezonază cu o atmosferă modernă a perioadei interbelice. Aceste fenomene de paralelism pot fi explicate prin anumite forțe vizionare asociate modelului Urmuz, întrucât ambii scriitori resimt, în contextul crizei estetice de la începutul secolului al XX-lea, al *crizei imaginarului european*²⁰, necesitatea destructurării unui sistem al convențiilor, împărțându-se, astfel, o viziune comună.

Discursul literar al lui Grigore Cugler este filtrat prin propria percepție a scriitorului, sub influența contextului particular de creație și a experiențialului, ceea ce îl face să reprezinte un model al continuității unei viziuni care urmărește reînnoirea discursivă, înlăturarea convențiilor, distrugerea clișeele literarității. Revenind la ideile expuse de Ion Pop, după cum ne-am obișnuit să observăm în discursurile critice reticente, marginalizarea unui scriitor prin referirea constantă la un model central, este însoțită de observații care atestă complexitatea poeziei scriitorului, conturându-se, astfel, un amplu tabloul particularităților discursului literar cuglerian, precum: *imaginația lingvistică bogată, o poetică a spectaculosului, fantezia exuberantă, exotică, dimensiunea ludică, subminarea așteptărilor, discurs dens, „manierist-barochizant în exces”*²¹, *alternanța construcție-deconstrucție, o poetică a aleatoriului, automatismul și dicteul automat, echivocul, răsturnări de logică, contaminări sonore, ale cuvintelor, sens-non-sens, conturarea unei lumi pe dos, comicul, parodia, experimentalul* ș.a.²². Pe lângă elementele pe care Ion Pop le sistematizează ca argumente pentru care Grigore Cugler este un autor de raft secundar, remarcăm anumite trăsături

¹⁸ Barbu Brezianu, *Prea uitatul nostru „APUNAKE”*, în „Manuscriptum”, nr. 1-2, an 110-111 XXIX, București, Editura Semne, 1998, p. 316.

¹⁹ Ion Pop, *Un urmuzian: Grigore Cugler*, în „Tribuna”, nr. 161, anul VIII, mai 2009, p. 7, <https://revistatribuna.ro/wp-content/uploads/2013/12/161.pdf>, accesat la 15.06.2022.

²⁰ Carmen D. Blaga, *Urmuz și criza imaginarului european*, Timișoara, Editura Hestia, 2005, p. 71.

²¹ Ion Pop, *op. cit.*, p. 7.

²² *Ibidem*.

particulare ale operei cugleriene, cu precădere referitoare la densitatea lexicală și imagistică (imagismul insolit) ce amintește de delirul suprarealist. De asemenea, este evidențiat unspectacol al fanteziei exotice și exuberante, care alternează cu o continuă necesitate de a surprinde efectele comicului, conturând o dimensiune ludică a textelor, după cum observăm în cele trei volume de proză, *Apunake și alte fenomene*, *Afară-de-Unu-Singur*, *Vi-l prezint pe Țeavă*.

Fenomenele de paralelism, evidențiate prin similaritățile textuale ce provin dintr-o atitudine comună a scriitorilor de avangardă din perioada interbelică, sunt fundamentate pe existența unei viziuni comune în rezonanță cu atmosfera cultural-literară generală a epocii. Astfel, precum în cazul multor exemple coincidențiale din literatura română și din cea universală, unde regăsim elemente comune în discursurile literare ale unor scriitori care nu s-au citit, considerăm că există aceste forțe vizionare care ilustrează prezența unor viziuni comune, rezonând cu o anumită manifestare artistică (precum, în cazul nostru, avangarda). Atât Urmuz, la început de secol XX, cât și Grigore Cugler, în spațiul european îndepărtat și, ulterior, în cel sud-american, resimt necesitatea reînnoirii perpetue a discursului, prin adăugarea acelor note de originalitate, care particularizează discursul literar. Aceste particularizări discursive reprezintă amprente personale, originale, fiind determinate de realitățile cultural-literare în care un scriitor se regăsește, respectiv de legăturile pe care le are cu diversele spații culturale.

Un aspect esențial pe care Gabriela Glăvan îl menționează în studiul ei este această *unitate de viziune* de tip avangardist care este constant identificată la acești scriitori plasați în cadrul unei avangarde marginal(izat)e și care sunt considerați, de critica literară, ca fiind imitatori ai modelului urmuzian: „Influența urmuziană se definește strict în termenii unei contingente ideatice menită să verifice unitatea viziunii avangardiste. Scrise în maniera predecesorului său, în prima linie de impact cu o operă al cărei destin a devenit profetic pentru avangarda românească, prozele lui Cugler și scriitorul însuși ar fi intrat inevitabil în sfera unui nemeritat epigonism. Originalitatea este, prin urmare, rezultatul convergenței unor naturi diferite prezente în spiritul operei: reiterarea universului urmuzian în cod propriu și afirmarea unor viziuni inovatoare, îndeajuns de echilibrată în modernitatea sa pentru a-și susține noutatea și pentru a-și asuma tradiția fondatoare”²³. Unitatea de viziune avangardistă pe care Gabriela Glăvan mizează în demersul analitic este reprezentativă pentru această generație de scriitori ai avangardei marginal(izat)e, secundare în raport cu o avangardă principală canonizată, oficializată și „clasicizată”, scriitorii receptați, preponderent, ca simpli scriitori de descendență urmuziană. Astfel, în cazul lui Grigore Cugler, „evidenta asemănare dintre scrierile sale și *Paginile bizare* urmuziene se datorează unor similarități de viziune și de expresie mai mult decât unei descendențe asumate. De remarcat este și faptul că scriitorul nu și-a asumat un discurs estetic explicit, motivele acestui fapt ținând, cel mai probabil, de miza primară a volumelor publicate, aceea de a fi citite de către

²³ Gabriela Glăvan, *op. cit.*, p. 223.

prieteni”²⁴. Comparându-l pe Cugler cu Urmuz, regăsim, la creatorul lui Apunake, un discurs literar configurat prin apel la fantezie, mult îmbogățită din punct de vedere narativ față de autorul *Paginilor bizare*, cel mai bine observându-se în părțile care alcătuiesc falsul roman *Apunake*: „Cugler oferă un spațiu mult mai vast fanteziei, parodiile sale se îndreaptă spre registre variate ale limbajului și spre asociații libere, însă absența unei mize semantice diminuează și straturile de profunzime ale textului”²⁵. De pildă, în textul evocat anterior, remarcăm dese plonjări spre lumi alternative, configurate pe baza fanteziei, care îl fac pe omul modern alienat să cunoască „mecanismele” unor lumi absurde, tehnologizate, distopice.

Fantezia exuberantă și exotica, dimensiunea ludică și absurdă, obținerea de efectecomice oricând este posibil, la nivel de discurs și de limbaj, reprezintă trăsături care particularizează opera lui Grigore Cugler. Astfel, scrierile sale rezonează cu acea miză aavangardiștilor, fie ei scriitori ai mișcării centrale de avangardă sau avangardiști marginal(izați), *îndepărtați*, din exil, și anume libertatea de expresie, destructurarea sistemului pe baza căruia literatura este văzută ca un ansamblu de convenții. Practic, această viziune comună, acest ideal al revoltei, al opoziției și al libertății de expresiei-a reunit, inevitabil, pe Urmuz și pe scriitorulconsiderat, pe nedrept, epigon al acestuia, după cum putem observa, în mod recurent, în discursurile critice.Precum în cazul lui Urmuz, situația unui scriitor ca Grigore Cugler stă, de asemenea, sub semnul modernității estetice, prin continuitatea de viziune, întrucât „asimilarea într-un cod original a modelului urmuzian este în primul rând o dovadă a continuității unei linii autentic moderne”²⁶.

O altă perspectivă pe care am luat-o în considerare în demersul nostru de analiză a receptărilor critice ale lui Grigore Cugler este cea a lui Gheorghe Glodeanu, în capitolul dedicatscriitorului din *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței* (1999).Și în acest demers regăsim perspectiva care îl evidențiază pe Grigore Cugler ca pe un continuator al unei viziuni moderne, un continuator al modelului atitudinal urmuzian. Grigore Cugler a fost, astfel, un autor „uitat pe nedrept”²⁷ și care a rămas într-un con de umbră, ancorat într-o generație de scriitori ai avangardei marginal(izat)e, spre deosebire de personajul pe care l-a creat. Deși a fost îndepărtat de spațiul literar autohton și de producțiile perioadei anilor '20-'30, ne explicăm similaritățile de viziune existente, de pildă, la Urmuz, la Cugler și, cu siguranță, și la alți scriitori avangardiști, printre care Jonathan X. Uranus sau Madda Holda, prin faptul că dezideratul acestora a fost unul comun: de a se opune unui sistem desuet, bazat pe convenții la nivel de limbaj, sintaxă, logică, personaje, dialog, spațiu și timp ș.a.

²⁴ *Ibidem*, p. 229-230.

²⁵ *Ibidem*, p. 237.

²⁶ *Ibidem*, p. 248.

²⁷ Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, București, Editura Libra, 1999, p. 179.

Pe baza acestui corpus limitat, dar reprezentativ de studii critice, se confirmă existența unor fenomene de paralelism în cazul unor scriitori precum Urmuz și Grigore Cugler, care se pot explica prin împărțirea unor viziuni comune, a unor forțe vizionare, scriitorii perpetuând diferite elemente recurentespecifice ale discursului lor literar, elemente de modernitate, întrucât Grigore Cugler este un „creator modern de texte”²⁸. În acord cu această idee, Gheorghe Glodeanu precizează un aspect esențial, care nuanțează distincția dintre Grigore Cugler și scriitorii de avangardă, implicit, Urmuz: „Prozatorul și-a elaborat opera fără să fie influențat de avangarda literară autohtonă, dar în spiritul ei, chiar și descoperirea lui Urmuz având loc abia după publicarea lui *Apunake*”²⁹. Este vorba despre un scriitor aparte, care și-a nuanțat propria viziune în spații cultural-literare îndepărtate față de cel autohton, astfel că nu a avut vreun contact cu mișcările de avangardă de la noi. Mai mult, receptarea scriitorului în spațiul românesc a fost mult întârziată, interesul pentru fenomenul avangardelor fiind în declin în momentul în care Grigore Cugler se întoarce în țară.

Receptarea critică a scriitorului se fundamentează pe două coordonate pe care le-am observat în urma cercetării corpusului de discursuri critice: o parte a dintre elemizează pe epigonismul literaturii sale, însă aceste studii critice ilustrează cu precădere un demers al comparațiilor și analogiilor, prin identificarea elementelor comune, considerate „copiate” din textele urmuziene, stabilind că *Paginile bizare* sunt superioare din punct de vedere estetic. La polul opus, studiile de dată mai recentă, cu precădere de după 2000, urmăresc necesitatea recuperării acestui scriitor care a demonstrat felul în care o viziune modernă, evidențiată printr-un discurs literar cu trăsături care îl particularizeazăși, practic, îl definesc, poate fi continuată și perpetuată în timp, contribuind, astfel, la o reînnoire constantă a literaturii. Între acești doi poli, *epigonismul și continuitatea de viziune modernă*, regăsim alte două coordonate care se apropie de câte un capăt al acestei dihotomii: pe de o parte observăm o lipsă a receptării, această tendință a discursurilor critice de a ignora scriitorii deja plasați într-o generație marginalizată în raport cu centrul, iar, dacă se încearcă o (re)includere, o (re)valorificare a acestora, nu regăsim analize de profunzime ale textelor, realizate în raport cu contextul de scriere, întrucât se validează, încă de la început, ideea epigonismului. Pe de altă parte, remarcăm sugestia continuității modelului textual urmuzian, reprezentat printr-o figură hipercanonizată, revendicată de avangardiștii interbelici (mai ales de Geo Bogza), însă raportarea la context va confirma că Urmuz nu a putut reprezenta un model de scriitură pentru creatorul lui *Apunake*, ci maximum un model atitudinal care domina atmosfera generală a perioadei interbelice.

Grigore Cugler este, cu siguranță, un caz aparte al unui scriitor plasat de discursurile critice postbelice în cadrul unei avangarde marginalizate și pentru care studiile literare contemporane încă urmează demersuri de revalorificare. Tocmai astfel de recuperări constante ale unor scriitori reprezentativi pentru o avangardă *îndepărtată* de lacentrupot determina o reconfigurare canonică, o (re)stabilire a unui scriitor considerat marginal (izat) drept central în interiorul „sistemului” avangardist: „Fără a minimaliza importanța prezenței lui Cugler în climatul literar al deceniului al patrulea

²⁸ *Ibidem*, p. 181.

²⁹ *Ibidem*, p. 179.

al secolului XX, trebuie precizat că impactul operei sale a fost construit prin recuperare. La data publicării lui *Apunake*, discursul avangardist își epuizase resursele, fiind deja asimilat și prelucrat în curente și tendințe *moderniste* (apelăm la acest termen generic pentru a le îngloba unui concept unificator), iar opera urmuziană se instituise ca viziune fondatoare a dislocării realului într-o irealitate devenită ulterior marcă specifică multora dintre creațiile post-avangardiste românești³⁰.

Plasarea lui Grigore Cugler în orizontul cultural-literar românesc suscită încă interes în studiile critice contemporane, fixarea scriitorului și recuperarea sa din rândul generației de scriitori post-urmuzieniconsiderați epigonifiind încă în desfășurare. Cert este că diversitatea receptărilor critice și a „etichetărilor” scriitorului conduc spre existența unor bățalii necâștigate încă, ce pot fi însă câștigate prin revalorizări ale scriitorilor lăsați într-o umbră a uitării. Cazul Grigore Cugler cunoaște, astfel, cu precădere în studiile literare contemporane diverse încadrări ale scriitorului într-un peisaj cultural-literar, demonstrând faptul că locul lui Grigore Cugler nu este chiar atât de bine „fixat”: *scriitor în vecinătatea avangardei, avangardist de valoare, avangardist din exil, avangardist de unul singur, avangardist îndepărtat, urmuzian de nivel mai scăzut decât Urmuz, urmuzist ce poartă un nume prestigios, scriitor al absurdului, imitator al lui Urmuz, avangardist cu intermitență, avangardist minor, singurul continuator valabil, de marcă, al părintelui absurdului românesc, creator de texte moderne* sau chiar „aproape un membru de drept al peisajului literar peruan”³¹ ș.a.

În raport cu această sintetizare a câtorva poziționări critice postbelice, demersul lucrării de față își propune o extindere spre recontextualizarea scriitorului Grigore Cugler și, implicit, a operei sale în orizontul cultural-literar românesc. În acest sens, considerăm pertinentă evidențierea scriitorului ca un veritabil continuator al viziunii moderne, departe de etichetarea sa ca scriitor epigon, luând în considerare relevanța contextului în analiza hermeneutică și stilistică a operei sale, respectiv identificând, în mod constant, acele elemente particulare de discurs care conturează o poetică a spectacularului, plasată sub semnul absurdului, specifică scriitorului. De altfel, Grigore Cugler, integrat în rândul unei generații a epigonilor urmuzieni, se dovedește a fi cu precădere un scriitor marginal(izat), această perspectivă conturându-se, în timp, prin intermediul vocilor critice care mizau pe analogii recurente cu volumul urmuzian *Pagini bizare*, iar nu pe o analiză individuală a operei în raport cu contextul articulării unei viziuni moderne.

Conchizând, Grigore Cugler este un continuator veritabil al unei viziuni moderne și nu un scriitor care mizează pe copierea sau imitarea modelului urmuzian, care, de altfel, nici nu îi era cunoscut la vremea respectivă. Viziunea sa modernă a fost articulată în spațiile culturale îndepărtate de cel autohton, receptarea sa a fost minimală, dovadă și faptul că reexplorarea unui asemenea *avangardist îndepărtat* s-a realizat tardiv, scriitorul, respectiv opera sa, fiind încă în curs de recuperare.

³⁰ Gabriela Glăvan, *op. cit.*, p. 230.

³¹ Mircea Angheliescu, *Destinul postum al lui Grigore Cugler*, în „România literară”, nr. 35, 6-12 septembrie 2000, http://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/destinul_postum_al_lui_grigore_cugler, accesat la 15.06.2022.

Bibliografia

- ANGHELESCU, Mircea, *Destinul postum al lui Grigore Cugler*, în „România literară”, nr. 35, 6-12 septembrie 2000, disponibil la http://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/destinul_postum_al_lui_grigore_cugler, accesat ultima dată la 15.06.2022.
- BÂRNA, Nicolae, *Avangarda literară românească*, prefață, selecție a textelor, note biobibliografice, concepte operaționale și bibliografie de Nicolae Bârna, Chișinău, Editura Știința, 2017.
- BLAGA, Carmen D., *Urmuz și criza imaginarului european*, Timișoara, Editura Hestia, 2005.
- BREZIANU, Barbu, *Prea uitatul nostru „APUNAKE”*, în „Manuscriptum”, nr. 1-2, an 110-111 XXIX, București, Editura Semne, 1998.
- CERNAT, Paul, *Avangardaromâneascășicomplexulperiferiei: primulval*, București, EdituraCarteaRomânească, 2007.
- CERNAT, Paul, *Vase comunicante. (Inter)fețe ale avangardei românești interbelice*, Iași, Editura Polirom, 2018.
- GLĂVAN, Gabriela, *Viraj în ireal. Modernități particulare în literatura română interbelică*, Timișoara, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2014.
- GLODEANU, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, București, Editura Libra, 1999.
- LOVINESCU, Monica, *GrigoreCugler*, în „Antiteze”, seria a III-a, nr. 1, anul XXI, 2011, pp. 63-69, disponibil la <https://fdocumente.com/document/antiteze-nr12011.html>, accesat ultima dată la 15.06.2022.
- MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989: scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003.
- MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008.
- MODOC, Emanuel, *Internaționala periferiilor. Rețeaua avangardelor din Europa Centrală și de Est*, București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2020.
- PERȚA, Cosmin, *Grigore Cugler (1903-1972), scriitor multi și transcultural*, în „HyperCultura”, vol. 1, nr. 1 *Multiculturalism and/or Transculturalism*, 2012, pp. 1-6, disponibil la http://litere.hyperion.ro/hypercultura/wp-content/uploads/2017/04/Perta-Cosmin_pdf.pdf, accesat ultima dată la 15.06.2022.
- POP, Ion, *Un urmuzian: Grigore Cugler*, în „Tribuna”, nr. 161, anul VIII, mai 2009, pp. 7-9, disponibil la <https://revistatribuna.ro/wp-content/uploads/2013/12/161.pdf>, accesat ultima dată la 15.06.2022.
- POPA, Mircea, *Prefață la Grigore Cugler, Apunake și alte fenomene*, ediție îngrijită și prefațată de Mircea Popa, Oradea, Editura Cogito, 1996.